

Розділ другий **Журналістика та філологія**

Косюк Оксана Михайлівна
Кандидат філологічних наук, доцент
ORCID: 0000-0001-8093-1961

Волинський національний університет імені Лесі Українки

2.1. Криза журналістики на тлі знищення найдавнішої культури людства (війна в Іраку (2003-2011))

Відразу після теракту 11 вересня 2001 р. й падіння Всесвітнього торгового центру у Нью-Йорку високопоставлені особи Америки заговорили про війну в Іраку, бо підозра впала не на Осаму бен Ладена (як прийнято вважати), а на Саддама Хусейна: Джордж Буш виступив на Генеральній асамблеї ООН й повідомив через масмедіа, що Ірак загрожує світові тероризмом та зброєю масового знищення, тому конфлікту не уникнути. Як приклад наводились паралель Гітлер-Хусейн та геополітична ситуація на початку Другої світової війни. Однак менш популярну подію, ніж «військова операція» в Іраку 2003-2011 рр., відшукати важко. Тоді вдруге (вперше у В'єтнамі (1959-1975 рр.)) США, програли інформаційну битву ще до початку реальної, не зважаючи на попередні більш-менш успішні «операції»: «Справедлива справа» 1989 р. в Панамі, перша іракська «Буря в пустелі» (1990-1991 рр.), «Готичний змій» в Сомалі (1993 р.) А ще були Косово (1999 р.) та Афганістан (2001 р.). В інформаційному просторі запанувала думка, що після розпаду Радянського Союзу США шукає спосіб використати нарощений впродовж холодної війни «металобрухт» (мнимі хімічної зброї в Іраку так і не знайшли).

Незважаючи на те, що сьогодні це вже події двадцятилітньої давності, серйозних досліджень війни в Іраку 2003 р. (не кажучи вже про аналіз діяльності масмедіа) не існує. Те, що публікували ЗМІ, теж частково знищено (на жаль, інтернетпростір дозволяє легко анулювати факти), тому теоретичною базою нашої розвідки стала не вельми досяжна для цензури тематична кінодокументалістика у вигляді прямоєфірної фіксації подій та їх принагідних обговорень, матеріали провідних світових ЗМІ (головно Al Jazeera), дайджест Інституту екології масової інформації Львівського національного університету імені Івана Франка та Західноукраїнського медіацентру «Нова журналістика» електронний журнал «Медіакритика» (власне його тематичний випуск за 2003 р. «Війна в Іраку і медіа»).

Мета написання публікації – вкотре перевірити концепцію О. М. Косюк «культура як комунікація» [15, 2023] й методологічно засвідчити за допомогою діахронічного контент-аналізу, моделювання ситуацій та деконструкції подій початок великої кризи журналістики, що триває (на жаль, не тільки в гарячих точках планети) до сьогодні.

Очевидно, адміністрації США війна була дуже потрібна. І ЗМІ (головно – американські й британські) переконали в цьому 99 відсотків країн світу, крім Франції, ще не тоталітарної Росії (певною мірою – України), окремих арабських держав та, що найважливіше, – Ради безпеки ООН, тому «операція» 20 березня 2003 р. під кодовою – і, ймовірно, знаковою – назвою «Шок і трепет» (мимоволі виникають асоціації із філософським «апокрифом» Серена К'еркегора) розпочалася нелегітимно [2, 2023]. І вже в квітні думка громадськості теж змінилася [11, 2023]: левова частка населення підтримала військові дії лиш у Сполучених Штатах, Данії, Великобританії, Польщі та Австралії (країнах так званої «коаліції доброї волі»). Тоді ж на усіх континентах розпочалася масові протести [19, 2023]. І якщо для Дж. Буша думка арабів та європейців була не вельми суттєвою, то на місцевий електорат потрібно було якось реагувати і впливати. В нагоді стала тактика, що нею зараз (2024 р.) публічно послуговується адміністрація РФ для виправдання «військової операції» в Україні – переконання, що війна оборонна (в усьому винен Ірак). Мовляв, ми воюємо не з населенням, а з режимом Хусейна (піар технології самого «диктатора»), включно з плакатами на месопотамських колісницях верховних богів на фоні древніх зикуратів виявилися на часі, як ніколи). Щоправда про те, що й найважливіші розкопки, відновлення храмів та ін. також «дивним чином» припали на час правління Хусейна, коаліція «забула». Натомість потужно задіявались технології демонізації можновладця, з урахуванням нищення курдів, ірано-іракської війни, кувейтської «спецоперації», численних репресій та спроб тотальної криміналізації держави. Однак все це було, як то кажуть, вилами по воді писано.

Саддам Хусейн справді одна із найпарадоксальніших постатей ХХ ст: з одного боку – жорстокий репресивний політик, диктатор і тиран, послідовник, на його погляд, могутніх правителів Сходу Саладіна й Навуходносера, задля страти якого вперше у ХХІ ст. відмінили смертну кару (такого не робили навіть для серійних убивць), з іншого – поет-символіст, оригінальний письменник (автор дев'ятнадцяти томної автобіографії, романів «Забіба і цар», «Посмертне прокляття»), що охоплюють історію Іраку від Шумеру до третього тисячоліття нової ери) і будівничий, що підняв з руїн древній Вавилон (не забувши, щоправда, позначити власним знаком та написом «Збудовано в епоху Хусейна» кожен десяту цеглу відреставрованих святинь). З 1997 по 2000 рр. президент, до речі, здав 28 літрів крові для написання Корану. І його останні слова на ешафоті: «Немає Бога крім Аллаха, а Мухаммед пророк його» прозвучали в масмедіа як заповіт. На «finite la commedia» у зруйнованих мастках експравителя знайшли сотні томів світових класичних наукової та художньої літератур, дискових записів кінемаграфу й музики.

В «епоху Саддама» з використанням модерних технологій реально будувалися школи, університети, музеї, індустрильні центри, лікарні, електростанції, дороги, відновлювалась доісторична каналізація. Населення отримало гендерно рівний безкоштовний доступ до усіх рівнів освіти. Протягом 1970-1990 рр. Ірак визначили найкомфортнішою та найпрогресивнішою країною Близького Сходу, що надавала щедру благодійну допомогу бідним мусульманським політиям [14, 2023].

Публічно (завдяки ЗМІ) страчений у День жертвоприношення 09.04. 2003 диктатор так і не визнав своєї вини й заперечував повноваження спеціального кримінального суду. Безліч правозахисних організацій та всесвітньовідомих юристів також засумнівалися в легітимності вироку, виголошеного як-не-як на території окупованої країни. Однак у глобально цензурованій семіосфері більшість опозиційних думок та зізнань зафіксувалися вже постскрипум.

З усім тим, ще у 1989 р. іракська преса розпочала широкоформатну пропагандистську акцію супроти країн ОПЕК (експортерів нафти, котрі відмовились від квоти Іраку) та – принагідно – США й майбутньої коаліції. В кутку телеекранів з'явилася обов'язкова позначка – зображення С. Хусейна на фоні мечеті. Передовиці газет, титульні сторінки шкільних та університетських підручників теж обов'язково супроводжувалися цитатами й зображеннями вождя та маркерами ідеології Баас. Окупований 1990 р. Кувейт назвали дев'ятнадцятою провінцією Іраку (Ас-Саддамія). У 1991 р. на новому державному прапорі президент власноруч написав «الله أكبر» («Аллаху Акбар»). Однак (задовго до антитерористичної операції «Жах і трепет» 2003 р.), війна 1990 р. в Кувейті (у 80-их в Ірані Хусейна ще підтримували Європа та Америка) за лічені дні перетворила Ірак в країну доіндустріальної доби. С. Хусейн згодом публічно вибачався за незаконну анексію, а на передодні трагедії 2003 навіть погодився на утилізацію зброї масового знищення, але це вже не допомогло.

Біля двох десятків журналістських організацій не мовчали і виступили із заявами, що висловлювали стурбованість з приводу цензури й поширення неправдивої інформації. Принагідно медіа звинуватили Департамент правосуддя США у зникненні 1200 незаконно затриманих (президент Буш-молодший підписав указ, що дозволяв таємно судити й страчувати підозрюваних в тероризмі) [22, с. 5-10]. Однак найбільш визначальним для подальших подій став виступ держсекретаря Сполучених Штатів Коліна Пауелла в Раді Безпеки ООН з пробіркою зі «спорами сибірки». Високопосадовець зазначив (хоча й пізніше визнав це оману), що «доза» вистачить на увесь світ. Загалом протягом двох років напередодні «військової операції» керівництво США зробило 935 заяв, що стосувалися Іраку й не відповідали дійсності. 259 належали Бушу, 254 – Пауеллу. Натомість вторгнення публічно засуджували тогочасні президент Франції Жак Ширак, канцлер Німеччини Герхард Шредер і – навіть – експрезидент СРСР Михайло Горбачов [4, 2023].

На іракського диктатора, як ми уже зазначили, натхненно «вішали» гріхи великих тиранів – усе це миттєво фільмувалося (особливо переконливо – в ефірах ВВС [1, 2003]). Натомість Abu Dhabi й Al Jazeera показували протилежне [2, 2023]: зруйновані будівлі й публічні місця, розграбовані музеї. Один із таких репортажів про Багдадський базар, у який влучила ракета, став особливо популярним – у ньому продемонстровано скалічених та мертвих іракців, поранених дітей, обурених працівників соціальної сфери [9, с. 17]. Так медіа добровільно-примусово ставали речниками режиму Саддама Хусейна або Пентагону. За одностороннє висвітлення війни турецькі студенти й викладачі підпалили місцевий корпункт CNN. «Ми дивилися Першу війну в Перській затоці очима Пітера Арнета, – говорить Набіль Ель-Шаріф, головний редактор йорданської газети «Ад-Дустур». – тепер дивимось на війну арабськими очима [10, с. 14-15].

Для коаліційних журналістів все актуальнішою ставала самоцензура й орієнтація на «офіційні» джерела – кому хотілося отримати тавро зрадника. SnоЗМІ, покликаючись на Wall Street Journal, повідомляло, що військові не мають права розголошувати свої маршрути, місця дислокації та багато іншого [23, с. 21] (це майже скопійований наказ №73 ексголовнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного [18, 2022]), очевидно, саме тоді

формувався основні міжнародні стандарти щодо медіадіяльності в умовах війни.

А от в перспективах творення міжнародного права можна засумніватися – позиції держав розділилися. Бажання Сполучених Штатів та Британії захистити свою країну від тероризму цілком зрозуміле (хоча потрібні дуже вагомі докази реальної загрози, яких, як стало відомо, не існувало). Збагнути позицію Франції (з її величезною арабською діаспорою) теж не важко. Росія, звісно, завжди в опозиції до США. Однак, за пізніше проведеними дослідженнями, за усім цим ховалася, зовсім не любов до іракського народу й дотримання міжнародних норм, а страх перед викриттям сумнівних операцій на ринках зброї (зокрема – й української), наркотиків, нафти, торгівлі людьми тощо [7, 2003]. Оголосивши Близький Схід оплотом тероризму, США багатьом, приміром Ізраїлю, який тоді вже без «суду й слідства» (операція «Вавилон» 1981 р.), розбомбив «ядерний центр» Іраку (що виявився мирною франко-перською атомною станцією), розв'язали руки для жорсткішого придушення непокірних палестинців. Збігнев Бжезінський («Велика шахівниця») іронічно нарік Перську затоку американським військовим заповідником [8, с. 7, 23, 47].

Насправді це був культурний заповідник планетарного виміру. Левова частина сучасного Іраку (Межиріччя Тигру і Єфрату або Месопотамія) – найдавніша з відомих нам цивілізацій, яка існувала ще до зафіксованого у більшості сакральних книг потопа. Філософські клинописні сказання про Гільгамеша («Того, хто бачив усе») й поема про Атрахасиса – рукописи III тис. до н. е. – містять дані глиняних таблиць, розкопаних з ніневської бібліотеки Ашшурбаніпала (668-627 рр. до н. е.), що творилися впродовж півтори тисячі років шумерською, аккадською, хуритською та хетською мовами й лягли в основу не лише всіх язичницьких культур, Ахура-мазди (зороастризму), єврейської Тори й талмудичних книг (котрі, як ми знаємо, є водночас християнським Старим Заповітом та ісламською Таурою), а й творів Гомера та усього європейського канону (включно зі спадком Данте, Сервантеса, Гете тощо). Під час «військової операції» загарбники розграбували національні святині: музеї Іраку й Кіркука, бібліотеки Багдада і Басри, архіви, Будинок імені Мосула, викрали експонати й рідкісні книги та рукописи шумерського Дворіччя, Вавилону, сасанидської Персії та ін., що налічують десятки тисяч років. Усе це опинилося на ринках Америки, Ірану та Європи, або й зникло назавжди. Йдеться про історичні документи (включно з клинописними стелами, коштовностями найдавніших цивілізацій та першими списками священних книг (зокрема – Корану), яким просто немає ціни. Коаліція модерних варварів воювала на території країни-музею.

За оцінками вчених, на початку третього тисячоліття наукову цінність в Іраку мали біля ста тисяч топосів. Більшість з них (разом зі збірками пам'яток первісних мистецтв) лежали в руїнах ще «за вислідом» «Бурі в пустелі», а потім «відродилися» в музеях на кшталт Метрополітен (США). Після «операції» 1990-1991 рр. Сполучені Штати навідріз відмовилися повернути Іраку 326 історичних реліквій. Великобританія виявилась цивілізованою й віддала усі «засвічені» трофеї, серед яких фрагмент палацової стіни асирійського царя Сенахеріба. Скільки всього розійшлося антикварними магазинами Лондона – не відомо. Сьогодні це найбільш репрезентативна тема для кінематографа. Викрадені артефакти знаходили навіть у сумках працівників ООН [13, с. 33].

Пізніше з'ясувалося: ще до початку військових дій археологи шести країн, включно з Іраком, опублікували в журналі «Наука» («Science») заяву з попередженням про можливі втрати й надали департаментові оборони США координати більше 5 тис. культурних пам'яток (схоже, саме вони згодом і стали «наводками») [12, 2023]. Не допомогла й Гаазька конвенція про захист культурних цінностей, яку Ірак та Сирія ратифікували ще в 1954 р. Одними з перших офір «новітнього жертвоприношення» обрали комплекс Багдадського музею з артефактами доісторичних часів, палац Аббасидів, (1179 р.), мавзолей Зубайди, (XIII ст), мечеть Мірджа (1358 р.), залишки багдадських воріт Баб аль-Вастані; Кедимейнську мечеть із золотим куполом; першу в історії людства академію – фортецю Тіль-Кармаль (з доведеною на табличках теоремою «Евкліда», а також множенням, діленням, добуванням квадратних коренів та вирахуванням відсотків); Арку Хосрова на руїнах Ктесифона (столиці царя Шапура I) – праміста сасанидів і парфян; глиняну табличку «Спокуса» з аль-Курна із зображенням гріхопадіння; дім Авраама на території Уру із храмами, царськими могилами, школами, цивільною забудовою; колекцію експонатів Асирійського царства; церкву Чандані і велику Мечеть (Мосул); ключову святиню шиїтів – гробницю Алі (двоюрідного брата Пророка) в Неджефі та усипальню великого мученика Хусейна ібн-Алі в Кербелі; залишки столиці Асирійського царства Ніневії зі слідами висячих садів «Семіраміди», палацами VIII-VII ст. до н. е. та бібліотечним сховищем, що містило більше 30 клинописних табличок. Саме біля цих «стратегічних об'єктів» розміщувалися склади боєприпасів. Потрійну цінність становлять зруйновані джерела та носії іудаїзму, християнства й ісламу: «дерево Адама» з колишнього райського саду – у точці стоку Тигру та Єфрату (напівзотлілий стовбур цього доісторичного дерева, вочевидь, виявився надто великою спокусою для «цивілізованого світу») та глиняні таблички Хамурапі – основа авраамічного права (мабуть, «анексовані», через

те, що погрожують повернути історію бумерангом).

Більшість американців та європейців і досі уявлення не мають про шумерів чи асирійців, виокремлюють лиш Єгипет (як топос відпочинку й сафари – їм не до пірамід). Вавилон для багатьох – всього лиш біблійний міф. А тим часом Греція та Рим (що тривалий час теж були частиною шумерської, вавилонської, асирійської, а потім і перської культур), у порівнянні з найдавнішими цивілізаціями Дворіччя, – модерний «мультимаркет» туристичних послуг. Після завершення війни 2003 р. археологи, історики, мистецтвознавці в прямому ефірі плакали й хапались за голови.

Однак відкриті листи й протестні акції, схоже, лиш розпалювали «апетити». Якщо вірити англомовній «Вікіпедії» [5, 2024] (бо в українській такої інформації немає), вже після офіційного завершення військової операції «Шок і трепет», протягом 2015-2016 рр., культурний спадок Іраку (та частково – Сирії, що постійно перебувала з ним в межах однієї держави) дограбовувала ІД (Ісламська держава), раніше – ІДІЛ (Ісламська держава Ісламу й Леванту). Начебто, з метою контрабандного вивозу й розпродажу для фінансування власної діяльності. У перелік донищеного потрапили найдавніші міста-музеї Мосул, Німруд, Хатра, Дур-Шаррукін, Пальміра; мечеті й храми (переважно шіїтські): «Мар'ям хатун», «Султана Ваїса», аль-Хадра, Набу, ан-Нурі; гробниці шіїтського святого Мухамеда бен Алі та суфійського релігійного діяча Нізара Абу Баха ад-Діна та безліч інших святинь й артефактів планетарного виміру. Переліки, перестороги й свідчення постійно з'являлися на сторінках ЗМІ – там теж тривали «кровопролиття», які для журналістів, як правило, завершувалися фатально, бо, як виявилось, інфопростір контролювався «надійніше», ніж територія Іраку.

Ще на початку 80-их минулого століття у Сполучених Штатах вийшла «Хрестоматія психологічної війни», у якій розроблено технології й стратегії штурмів «найуразливішого комплексу людини» (йшлося про «політичне, ідеологічне й моральне проникнення» [26, с. 35]). Після серії досліджень самогубств учасників в'єтнамської війни 1971 р. (число яких втричі перевищило кількість загиблих) Пентагон запропонував нову модель взаємодії з масмедіа: формування груп привілейованих ЗМІ й журналістів, котрим надавалися виняткові права на висвітлення подій – еквівалент речників українського РХБ-батальйону (9-ого окремого батальйону радіаційного, хімічного та біологічного захисту (19 ОБ РХБЗ, в/ч А2174)), які були долучені, але так і не спрацювали під час іракської кризи (про угруповання відзнято фільм [17, 2023] із задіянням «кращих» пропагандистських технологій радянського типу). Ще одна паралель – сучасний телемарафон «Єдині новини», з приводу ефективності котрих не вмовкають дискусії.

Тим не менш, як зауважила ще у 2003 р. медіапсихолог Людмила Шпанер – «кореспонденти спостерігають події здалеку. Утім, навіть роздивляючись, як «це» робиться, вони бачать тільки зовнішні подробиці однієї випадкової частини того величезного процесу на ймення «війна». Неможливо вловити психологічні зміни, рухи душі, метаморфози свідомості. Але кореспонденти є не тільки спостерігачами – найменше спостерігачами, – а найчастіше противниками об'єктивного спостереження – вони національні провідники між тими, хто бореться, і суспільством. Кореспонденти намагаються виконати відому політичну функцію – підтримувати на певній висоті самопочуття військових, підбадьорювати власний народ, тероризувати противника. Їх кореспонденції не тільки в своїх роздумах і висновках, а й у фактичних звітах завжди замальовані у кольори. І причина навіть не у свідомій дії, а у природній психологічній фільтрації, що супроводжується відбором уваги й пам'яті. Тому «незалежні» кореспонденти подають «потрібну» суспільству інформацію [26, с. 36].

Пентагон називав роботу «акредитованих» на війну медійників «новинними серіалами» в режимі реального часу [26, с. 36], що, попри ефективність, виявилися ще й доволі прибутковими: дешеві необроблені репортажі «по вінця» наповнювалися рекламою. На початку «операції» Штаб-квартира Міністерства оборони США уклала контракт з «Рендом Компані» («Random Company») – корпорацією-фахівцем з інформаційної війни й оперативно (устами нібито об'єктивного незалежного мовника) сформувала в свідомості світової громадськості вигідний образ того, що відбувалося: коаліційні солдати як герої йшли на самопожертву заради людства.

Кампанія з «продажу війни» розпочалася ще в лютому 2003 р.: докладні плани вторгнення США в Ірак з'явилися на перших шпальтах усіх провідних газет. Як джерело інформації наводили «вищих посадових осіб» чи «аналітиків Пентагону». Для «роботи» в Іраку запросили майже 600 (тільки американських) журналістів, що пройшли вишкіл на місцевих військових базах. Поведінка медійників стала строго регламентованою. Додатково міністр оборони Дональд Рамсфелд виклав «прикріпленим» до військових підрозділів журналістам рекомендації, у яких заборонялося повідомляти інформацію, що могла зірвати чи поставити під загрозу коаліційний наступ, а також дані про жертви серед американських і союзних військових та місцевого населення тощо. Окрема «Пам'ятка про порядок погодження сценарію» від 27 січня 2003 р. вимагала надсилати усі мілітарні матеріали на звірку до Атланти – для забезпечення «збалансованості репортажів [16, с. 38]». Проекти «сценаріїв» отримували дозвіл на монтаж та ефір лишень після відмітки ROW групи редакторів CNN. Так

«прикріплення» й жорстка редакційна цензура створювали можливість комплексного контролю й координації інформаційних потоків. «Неакредитованих» медійників зупиняли на численних блокпостах.

Безліч міжнародних медіаорганізацій (серед яких і «Репортери без кордонів») протестували. Наче «у відповідь» 29 березня США обстріляли іракське Міністерство інформації (готель під промовистою назвою «Палестина»), а наступного дня – базу міжнародних ЗМІ. Під час цілеспрямованих бомбардувань загинув український журналіст, відеооператор британського міжнародного інформаційного агентства «Рейтер» Тарас Процюк. За сотню миль від Багдада американська військова поліція затримала чотирьох незалежних журналістів: ізраїльських (Дана Семаму і Боаса Бісмута) та португальських (Віктора Сильва й Луїса Кастро). Медійників пропонували прикріпити до офіцерів зі зв'язків із пресою. Після відмови – називали шпигунами й терористами, били, погрожували розстрілом [6, 2024].

Негативне ставлення до журналістики виявили не тільки США – уряд Блера теж «морально підтримав» Вашингтон. Розпочалося показове переслідування: британський міністр оборони Дж. Гун відкрив судове провадження супроти власного кореспондента на Близькому Сході газети «Незалежної» («The independent») Роберта Фіска за відшук доказів того, що саме ракети США бомбардували іракські ринки. Міністр внутрішніх справ Великої Британії Д. Бланкет звинуватив західні ЗМІ у підході до багдадських новин, наче вони такого ж «високого морального» рівня, як інформація союзницьких сил. Маршал авіації, командувач британських військ у Перській затоці Брайен Баррідж, покликаючись на «Щоденний Телеграф» («Daily Telegraph»), зауважив, що під час висвітлення війни, медіа зовсім «втратили сюжет» [16, с. 40].

Українські засоби масової комунікації (переважно – аудіовізуальні) поділилися на декілька «таборів». Нейтральний ICTV (періодично демонстрував навіть сюжети «Аль-Джазіри» із таким, приміром, вербальним супроводом: «Твердиня Хусейна здалася на милість переможця. Диктатор, який обіцяв захищати столицю до останнього, втік у гори, залишивши бункер за кілька хвилин до бомбардування» [21, с. 41]). Критичними до коаліційної політики виявилися «1+1», «Інтер» та «Новий канал» (чії власні кореспонденти працювали в зонах бойових дій), у їх репортажах (головним чином про обстріли Багдада) відчувалось неприховане співчуття до іракського народу. Інші ЗМІ (як, бачимо, лишилися периферійні), за виключенням спеціалізованих у сфері масмедіа, охоче дублювали проамериканські матеріали. За двадцять років (станом на 2024 р.) майже усі матеріали зникли, у першу чергу – цифрові.

Після припинення гарячої фази конфлікту в паперовій, а тому не доступній для подальшої цензури, «Медіакритиці» (виданні Інституту екології масової інформації Львівського національного університету імені Івана Франка та Західноукраїнського медіацентру «Нова журналістика») вийшло доволі епатажне інтерв'ю акредитованого на війну директора політичних програм і токшоу радіомережі «Ніко-ФМ» Романа Чайки («Війна за відбудову Іраку може бути небезпечною, ніж ця, що завершилася»), у якому з вишуканим почуттям гумору розповідається про плачевний моральний та матеріальний стан українського РХБ-батальйону в Кувейті, марні зусилля політиків (Петра Порошенка, Віктора Ющенка, Євгена Марчука, Володимира Литвина, Едуарда Гурвіца та ін.) розібратися в подіях та якось проконтролювати мілітарну й інформаційну ситуації. Через нездоланну бюрократію й велику кількість перепон, сюжет про українське військове угруповання Роману Чайці відзняти так і не вдалося.

Висновки. Як бачимо, у ході воєнних протистоянь 2003 р. незалежність медіа сходила нанівець: з ролі обмежувача трьох офіційних гілок влади (виконавчої, законодавчої й судової) вони переважно опустилися до рівня речників та пропагандистів ідеологій США й коаліції. Паралельно «танула» довіра до й самих ЗМІ та – водночас – міжнародних стандартів. Однак те, що відбуватиметься в інтересах «війни проти тероризму» далі, вражає ще більше. Вже навесні 2004 року відносно затишшя змінилося зіткненням збройних сил коаліції з партизанами-сунітами та опозиціонерами шіїтів, які претендували на владу. І хоч у червні Тимчасова іракська адміністрація таки передала свої повноваження перехідному уряду на чолі з прем'єр-міністром Аїядом Аллауї, коаліційні війська (відповідно до мандату ООН) країни не залишили (це сталося лиш у 2011 р., але мало не відразу окремі контингенти повернулися знову [25, 2024]). Насильство й далі дестабілізує Ірак – у квітні 2013 р. частину цієї країни (як і Сирії) захопило терористичне угруповання Аль-Каїда (окремі джерела вказують ІДІЛ). На фоні релігійних протистоянь сунітів, шіїтів та курдів громадянська війна триває й досі (однак доступу до висвітлення подій журналісти не мають). Протягом двадцяти років конфлікт «розійшовся колами» тероризму, «захопивши» увесь світ та його інформаційний простір.

Джерела.

1. 2003: Iraq War begins. Documentary. Youtube. 2003. URL: https://www.youtube.com/watch?v=QmwYNS97EbE&ab_channel=CBSNews
2. Iraq War veteran condemns US-led invasion. Al Jazeera Newsfeed. Youtube 2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=uiuJqXQGoZo&ab_channel=AlJazeeraEnglish
3. Iraq War: Shock and Awe Assault on Baghdad Begins (2003). Youtube. 2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=m8KimNtB9HI&ab_channel=ITNArchive

4. Khasanov Riza. Years Drowned in Blood. Novaya Gazeta. 2023. <https://novyagazeta.ru/articles/2023/03/27/gody-utonuvshie-v-krovi-media>
5. List of destroyed heritage. Wikipedia. 2024. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_destroyed_heritage
6. Luis Castro (TV producer and documentary director). Wikipedia. 2024. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Luis_Castro_\(TV_producer_and_documentary_director\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Luis_Castro_(TV_producer_and_documentary_director))
7. Американці підозрюють, що зброю Іраку продавала не лише Україна, але й Росія. Радіо Свобода. 2003. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/900468.html>
8. Бжезінський Збігнев. Велика шахівниця. Бжезінський З. Велика шахівниця. – Львів-Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bzhezynski_Zbigniev/Velyka_shakhivnytsia.pdf
9. Білоус Оксана. Війна на телебаченні: з різних боків барикад. Медіакритика (Війна в Іраку і медіа): Дайджест електронного журналу. – Ч. 3. – Львів: ЗУМЦНЖ, 2003. С. 17
10. Блавацький Сергій. Асиметрична війна. Медіакритика (Війна в Іраку і медіа): Дайджест електронного журналу. – Ч. 3. – Львів: ЗУМЦНЖ, 2003. С. 14-15
11. Війна в Іраку 20 років по тому: як це відбувалося і чим скінчилося. Показуємо в фотографіях того часу. Zaborona.com. 2023. URL: <https://zaborona.com/vijna-v-iraku-20-rokiv-po-tomu/>
12. Війна в Іраку: брехня та порушення міжнародного права. DW. 2023. <https://www.dw.com/uk/vijna-v-iraku-brehnya-ssa-ta-porusenna-miznarodnogo-prava/a-65048573>
13. Гречин Галина. Культуру можна лише завоювати. Медіакритика (Війна в Іраку і медіа): Дайджест електронного журналу. – Ч. 3. – Львів: ЗУМЦНЖ, 2003. С. 33
14. Ірак. 20 років після Саддама. Youtube. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1ZyuumKgB5pc>
15. Косюк Оксана. Раціоналістичний дискурс масової комунікації [Текст]. – Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 520 с.
16. Куричкіна Юлія. Війна в Іраку: боротьба за право володіти інформацією. Медіакритика (Війна в Іраку і медіа): Дайджест електронного журналу. – Ч. 3. – Львів: ЗУМЦНЖ, 2003. С. 38
17. Місія можлива. Документальний фільм. Армія ТВ – Військове телебачення України. Youtube. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=E6omwxdxAaFY>
18. Наказ №73 Головнокомандувача Збройних сил України «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36785> (дата доступу 11.11.2022)
19. «Ні – війні, так – миру!». DW. 2023. <https://www.dw.com/ru/%D0%BD%D0%B5%D1%82-%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B5-%D0%B4%D0%B0-%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%83/a-819031> (дата доступу 11.11.2022)
20. Остапа Світлана. Спільний телемарафон – інформаційна ППО в цивілізаційній війні. Детектор медіа. 2022. URL: <https://detector.media/kritika/article/197522/2022-03-15-spilnyu-telemarafon-informatsiyna-ppo-v-tsyvilizatsiyniy-viyni/>
21. Павлик-Вачкова. Українські телеканали та війна в Іраку. Медіакритика (Війна в Іраку і медіа): Дайджест електронного журналу. – Ч. 3. – Львів: ЗУМЦНЖ, 2003. С. 41
22. Потятиник Борис. Прадавні медіа зародились на берегах Тигру. Там вони і помруть? Медіакритика (Війна в Іраку і медіа): Дайджест електронного журналу. – Ч. 3. – Львів: ЗУМЦНЖ, 2003. С. 5-10
23. Чечелін Оксана. Хронологія війни в Іраку в контексті інформаційних воєн. Медіакритика (Війна в Іраку і медіа): Дайджест електронного журналу. – Ч. 3. – Львів: ЗУМЦНЖ, 2003. С. 21
24. Шевченко Ольга. Провали розвідки США як причина війни в Іраку: все, що нам відомо. Фокус. URL: <https://focus.ua/uk/voenny-e-novosti/557899-provali-rozvidki-ssha-yak-prichina-viyni-v-iraku-vse-shcho-nam-vidomo>
25. Шендеровський Нікіта. США виводять війська з Іраку: стали відомі важливі деталі. УНІАН. 2024. URL: <https://www.unian.ua/world/irak-viyna-vazhliiva-informatsiya-shchodo-vivedennya-sil-ssha-12525879.html>
26. Шпанер Людмила. Засоби масової інформації у кривавих променях війни. Медіакритика (Війна в Іраку і медіа): Дайджест електронного журналу. – Ч. 3. – Львів: ЗУМЦНЖ, 2003. С. 35

Гонца Ірина Семенівна

Кандидат філологічних наук, доцент

ORCID: 0000-0001-9848-045X

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

2.2. Дво- та багатокомпонентні ойконіми Черкащини

У структурі ойконімікону «Черкащини» значну частку становлять складні назви населених пунктів, утворені шляхом лексикалізації та ономації словосполучень. Деякі дослідники, такі як С. Роспонд, об'єднують такі назви (zestawienia syntaktyczne) зі складеними (zlozenia, zrosty), назвавши їх композиційними¹. Однак, такий підхід не враховує відмінностей у процесах їх утворення. Складні назви можуть виникати внаслідок лексикалізації словосполучень, а також у результаті еліптизації одного з їх компонентів. З огляду на це складені назви населених пунктів будемо розглядати окремо від композитних дериватів.

За структурною характеристикою найменування-словосполучення є двочленими, рідше – три- або чотиричленими конструкціями. Найбільш чисельну групу сформували деривати, до складу яких входять іменник і прикметник із атрибутивним навантаженням. Функцію диференційної частини у прикметниково-іменникових моделях виконують компоненти з посесивною, квалітативною і локативною ознакою.

На досліджуваній території найбільшу формацію утворюють квалітативні ойконіми, які вказують на певну особливість поселення – ознаку за якістю. Нами зареєстровано назви згаданого типу, що дозволяє класифікувати їх на ряд структурно-семантичних підгруп.

Домінантними виявилися назви, прикметникова частина яких вказує на розмір і зовнішній вигляд населеного пункту й виражена означеннями *великий, довгий, кривий, крутий, малий, мокрий, нижній, рубаний, середній, товстий* у пре- чи постпозиції. Досить часто серед найменувань цього типу спостерігається факт утворення на базі вже наявних номінацій парних і непарних бінарних опозицій, де антонімічні означення

¹ Rospond S. Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna slowianskich nazw geograficznych. Wroclaw etc. : Wyd-wo PAN, 1957. S. 49.